

شاخص‌های سلامت نظام بانکی (بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران)

الناز باقرپور اسکویی^۱

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی عملکرد بانک‌های بورسی در چهارچوب شاخص‌های بازل سلامت نظام بانکی با مبنا قرار دادن رویکرد کم‌لرزه^۲ است. به‌منظور دستیابی به این هدف، با در نظر گرفتن شرایطی، عملکرد ۱۸ بانک بورسی در سال ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی‌های انجام‌شده به‌منظور ارزیابی سلامت شبکه بانکی کشور حاکی است که بانک‌ها از نظر شاخص سلامت بانکی با وضعیت نامطلوبی مواجه‌اند و بانک مرکزی نظارت کافی بر فعالیت بانک‌ها ندارد؛ به‌طوری‌که بر اساس مطالعات صورت‌گرفته، بانک‌ها تحت تأثیر عواملی مانند پایین بودن نسبت کفایت سرمایه، نامطلوب بودن شاخص کیفیت دارایی‌ها (بالا بودن نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات) و نیز کاهش بازده دارایی و سرمایه به‌عنوان شاخص سودآوری و پایین بودن نسبت نقدینگی، رتبه پایینی را به خود اختصاص داده‌اند. ازاین‌رو بنا به اهمیت موضوع و با ملاحظه مسائل و چالش‌های موجود در سیستم بانکی و نیز نظارت ضعیف بانک مرکزی بر سلامت بانک‌های پذیرفته‌شده در بازار بورس، به‌طورکلی تقویت نظارت بانکی، خروج بانک‌های بازار سرمایه از بنگاه‌داری، فراهم کردن زیرساخت‌ها و بسترهای لازم برای انطباق عملیات بانکی با مقررات بال و اعتبارسنجی مدیران بانکی پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: شاخص‌های سلامت نظام بانکی، بانک‌های ایران، نظارت بانک مرکزی.

مقدمه

طریق قوانین و مقررات و نظارت دقیق خود، این

وظیفه مهم و حیاتی بانک‌ها را تا حد امکان کاراتر انجام دهد. ازاین‌رو در این مطالعه به دنبال این هستیم برخی شاخص‌های سلامت بانکی ازجمله کفایت سرمایه، کیفیت دارایی و سودآوری فعالیت بانک‌های خصوصی را ارزیابی کنیم و به این پرسش‌ها پاسخ دهیم که ۱- آیا ورود بانک‌ها به بازار سرمایه موجب بهبود عملکرد بانک‌ها و سودآوری آن‌ها شده و ۲-

آیین‌نامه شرایط و ضوابط پذیرش سهام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در سازمان بورس، در ۶ خرداد سال ۱۳۸۱ به تصویب رسید. در واقع، وظیفه اصلی بخش بانکداری تضمین این مسئله است که منابع و اعتبارات مالی به سمت طرح‌های با بهره‌وری بالا هدایت شود تا منجر به رشد اقتصادی شود. بنابراین، نقش بانک مرکزی در این مسئله این است که از

elz.b781@gmail.com

2. Camels

۱. دانش‌آموخته دکتری اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

این نقش در نظام‌های مالی بانک‌محور به‌ویژه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته مانند ایران که دارای بازارهای مالی کمتر توسعه‌یافته هستند، زیادت‌ر است. ارزیابی وضعیت سلامت نظام بانکی به دلیل این است که موقعیت اعتباری بانک‌ها را نشان دهد. از این‌رو نوع عملکرد آن‌ها تأثیر بسزایی در عملکرد اقتصادی کشور دارد و عدم سلامت بانک‌ها، سلامت اقتصاد را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. این مسئله باعث شده است تا پرداختن به موضوع سلامت نظام بانکی و شناسایی عوامل اثرگذار بر آن از اهمیت بسیار بالایی برخوردار باشد. در اقتصاد متعارف، شاخص‌های گوناگون کمی و کیفی برای ارزیابی درجه سلامت بانک به کار می‌روند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از کیفیت دارایی‌ها، نسبت کفایت سرمایه، نسبت مطالبات غیرجاری، نسبت دارایی‌های سودآور، کیفیت مدیریت بانک و هزینه سرانه شعب یا کارکنان بانک (مهرآرا و مهرانفر، ۱۳۹۲). بر این اساس، در ادامه، وضعیت نظام بانکی کشور از نظر شاخص‌های سلامت مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

آیا سازوکار نظارت بانک مرکزی بر فعالیت بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس، از کارایی لازم برخوردار بوده است یا خیر؟

در هر حال، اگر هدف دولت برخورداری اقتصاد کشور از سیستم بانکداری کاراست، باید سازوکارهای لازم را در ورود بانک‌ها به بورس برقرار و به‌صورت مداوم بر آن‌ها نظارت کند. شواهد موجود نشان می‌دهد در شرایط حاضر با تأسیس بانک‌های خصوصی، به‌رغم تفاوت نوع فعالیت بانک‌های خصوصی و دولتی، در زمینه نظارت بانک مرکزی هیچ‌گونه تغییری در موارد قانونی اعمال نشده است. این در حالی است که در دیگر کشورهای جهان به‌خصوص بعد از بحران سال ۲۰۰۸، نظارت بر فعالیت بانک‌ها و اعمال قوانین و مقررات جدید بر بانک‌ها جدی‌تر شده است. از این‌رو برای ارزیابی نقش نظارت بانک مرکزی بر سلامت سیستم بانک‌هایی که در بورس پذیرفته شده‌اند، با استفاده از شاخص کم‌لر، معیارهای سودآوری، کفایت سرمایه و کیفیت دارایی و... بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس در سال ۱۴۰۲، مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۱- سلامت نظام بانکی

سیستم بانکی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد در هر کشوری به شمار می‌آید که توانایی این را دارد که با مدیریت مناسب منابع و مصارف خود، زمینه‌های رشد اقتصادی را فراهم آورد. شبکه بانکی سالم دارای نقش مهمی در واسطه‌گری مالی است. از این‌رو اهمیت بسیاری در نظام مالی دارد.

در حال حاضر یکی از چالش‌های سیستم بانکی کشور، افزایش نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌هاست که منجر به افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و در نتیجه، افزایش ریسک نقدینگی بانک‌ها شده است.

۱-۱- وضعیت کفایت سرمایه بانک‌های کشور در آخرین صورت‌های مالی منتشرشده

شاخص کفایت سرمایه از شاخص‌های کلیدی در تحلیل وضعیت بانک است. نسبت کفایت سرمایه که به‌عنوان نسبت سرمایه به ریسک موزون دارایی شناخته می‌شود، یکی از مهم‌ترین شاخص‌هایی است که برای ارزیابی وضعیت بانک‌ها در سیستم مالی اهمیت دارد. در سطح جهانی، کمیته‌ای به نام کمیته بال (یا بازل)، وظیفه تعیین استانداردهای بانکداری را بر عهده دارد. کمیته بال در طول زمان، استانداردهای مختلفی را در رابطه با میزان کفایت سرمایه مورد نیاز بانک‌ها ارائه داده است. آخرین استاندارد کمیته بال، استاندارد موسوم به بال ۳ است. در پاسخ به بحران مالی سال ۲۰۰۸، کمیته بال در سال ۲۰۱۰، استانداردهای جدید خود را ارائه کرد. این میزان بر اساس مقررات کمیته بال ۳ تدوین شده است. نسبت کفایت سرمایه بر اساس این استاندارد باید میان ۸ تا ۱۲ درصد باشد حال آنکه بانک مرکزی می‌تواند در مواردی که استانداردهای بین‌المللی یا ضرورت حفظ سلامت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری اقتضا کند، حدود بالاتری را برای تمام یا برخی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری تعیین کند؛^۲ البته گفتنی است که کفایت ۸ درصدی در استاندارد بال ۳، مربوط به مواقع بحرانی است و در شرایط عادی از منظر استاندارد بال، میزان کفایت سرمایه بانک‌ها باید بیش از این باشد.

به‌منظور بررسی وضعیت نسبت کفایت سرمایه بانک‌های کشور به‌عنوان نخستین معیار سنجش بانک

مرکزی در ارزیابی سلامت بانکی، وضعیت بانک‌های کشور بر اساس آخرین صورت‌های مالی ارائه‌شده مورد بررسی قرار گرفته است. شواهد موجود در جدول شماره ۱، ارزیابی وضعیت کفایت سرمایه بانک‌های خصوصی را نشان می‌دهد که از ۱۸ بانک بررسی‌شده، بیش از نیمی از بانک‌های مورد مطالعه حداقل کفایت سرمایه را که بر اساس مقررات کمیته بال ۳، ۸ تا ۱۲ درصد است، رعایت نکرده‌اند و از حداقل میزان سرمایه مطلوب برای پوشش ریسک‌های عملیاتی خود برخوردار نیستند. بانک آینده با نسبت کفایت سرمایه منفی ۳۶۰ درصد، بانک سرمایه با منفی ۳۲۸ درصد، بانک دی با منفی ۵۳ درصد، مؤسسه مالی و اعتباری ملل و بانک شهر با منفی ۶ درصد و بانک پارسیان با منفی ۳ درصد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دارای نسبت کفایت سرمایه منفی هستند که نشان می‌دهد دارای چالش‌ها و مشکلات ساختاری هستند که در صورت بروز بحران بانکی می‌تواند خطرآفرین باشد.

مشکل مطالبات غیرجاری از مشکلات اساسی امروز بانک‌های کشور است؛ به‌طوری‌که وجود مطالبات غیرجاری در سال‌های اخیر باعث بلوکه شدن بخش مهمی از منابع بانک‌ها شده است که می‌توانست در اختیار بخش تولیدی قرار گیرد. این موضوع سلامت شبکه بانکی کشور را به خطر انداخته است.

1. Capital Adequacy Ratio

۲. آیین‌نامه کفایت سرمایه، ۶/۶۳.

جدول ۱- وضعیت کفایت سرمایه بانک‌های کشور بر اساس آخرین صورت‌های مالی منتشرشده (درصد)

۱۳/۷۰	بانک خاورمیانه
۱۰/۷۸	بانک ملت
۱۰/۲۷	بانک سامان
۱۰/۱۳	بانک پاسارگاد
۸/۹۵	بانک کارآفرین
۸/۰۴	بانک سینا
۶/۳۷	بانک قرض‌الحسنه رسالت
۶/۲۳	بانک اقتصاد نوین
۵/۹۸	بانک تجارت
۵/۵۶	بانک رفاه کارگران
۴/۶۶	بانک گردشگری
۰/۳۷	بانک صادرات
-۳/۵۰	بانک پارسیان
-۶/۲۳	بانک شهر
-۶/۹۷	مؤسسه مالی و اعتباری ملل
-۵۳/۵	بانک دی
-۳۲۸/۰۰	بانک سرمایه
-۳۶۰/۵۲	بانک آینده

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۴۰۳

۲-۱- نسبت بازدهی و سودآوری

ازجمله شاخص‌های دیگر برای ارزیابی سلامت بانکی، شاخص سودآوری است که چگونگی مدیریت و جایگاه رقابتی بانک را در بانکداری نشان می‌دهد. در واقع، این شاخص به بانک اجازه می‌دهد تا سطحی از نمای ریسک را تحمل و بانک را در برابر مسائل و مشکلات کوتاه‌مدت حمایت کند. در ادامه، به‌منظور محاسبه شاخص سودآوری، نسبت بازده دارایی و سرمایه بر اساس صورت‌های مالی بانک‌ها مورد ارزیابی و مطالعه قرار گرفته است.

۲-۱-۱- نسبت بازدهی دارایی و نسبت بازدهی سرمایه
نسبت بازده دارایی و سرمایه پرکاربردترین نسبت‌های مربوط به سودآوری بانک است. همان‌طور

که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود، در سال ۱۴۰۲، بانک‌های پارسیان، آینده، دی، سرمایه و مؤسسه اعتباری ملل با توجه به کوچک‌تر از یک بودن بازده دارایی در بانک‌ها، در کسب درآمد از دارایی‌ها موفق عمل نکردند. از سویی بر اساس وضعیت آخرین صورت‌های مالی، بانک‌های یادشده کاهش بازده سرمایه را نیز تجربه کرده‌اند. در واقع، کاهش سود و کاهش سرمایه داشتند که این موضوع توان بانک‌ها را در جذب سرمایه جدید و تأمین مالی کاهش خواهد داد. بنابراین، کاهش سرمایه بانک‌ها و در نتیجه، کاهش بازده سرمایه، ریسک بانک‌ها را در مواجهه با مخاطرات افزایش می‌دهد که بر سلامت بانک‌ها اثر منفی خواهد داشت.

جدول ۲- نسبت بازده دارایی و سرمایه بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده در سال ۱۴۰۲

نام بانک	نسبت بازده دارایی	رتبه بانک	نسبت بازده سرمایه	رتبه بانک
خاورمیانه	۵/۱۶	۲	۴۰/۷۹	۴
کارآفرین	۱/۴۳	۱۱	۲۴/۳۲	۷
پارسیان	-۰/۱۹	۱۴	-۹/۷۳	۱۴
اقتصاد نوین	۳/۰۱	۴	۵۱/۱	۳
آینده	-۱۹/۸۱	۱۷	-۲/۲۰۹	۱۳
پاسارگاد	۲/۷۹	۴	۳۲/۰۸	۷
دی	-۶/۴۷	۱۶	-۹۶/۶۲	۱۶
سامان	۱/۶	۱۰	۲۷/۹۲	۸
سرمایه	-۵۱/۶۴	۱۸	-۲۰۰۵/۰۹	۱۸
سینا	۱/۹۵	۸	۲۸/۳۵	۶
شهر	۲/۱۱	۶	-۴۲/۴۷	۱۵
رفاه کارگران	۲/۰۸	۷	۱۱/۵۷	۱۱
گردشگری	۰/۵۷	۱۲	۲۰/۴۵	۹
تجارت	۲/۸۵	۵	۱۸/۷۴	۱۰
صادرات	۰/۲۳	۱۳	۳/۰۶	۱۲
ملت	۵/۸۱	۱	۶۰/۳۳	۱
اعتباری ملل	-۱/۶۵	۱۵	-۱۰۰/۵۹	۱۷
رسالت	۱/۷۳	۹	۵۱/۱۸	۲

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۴۰۳.

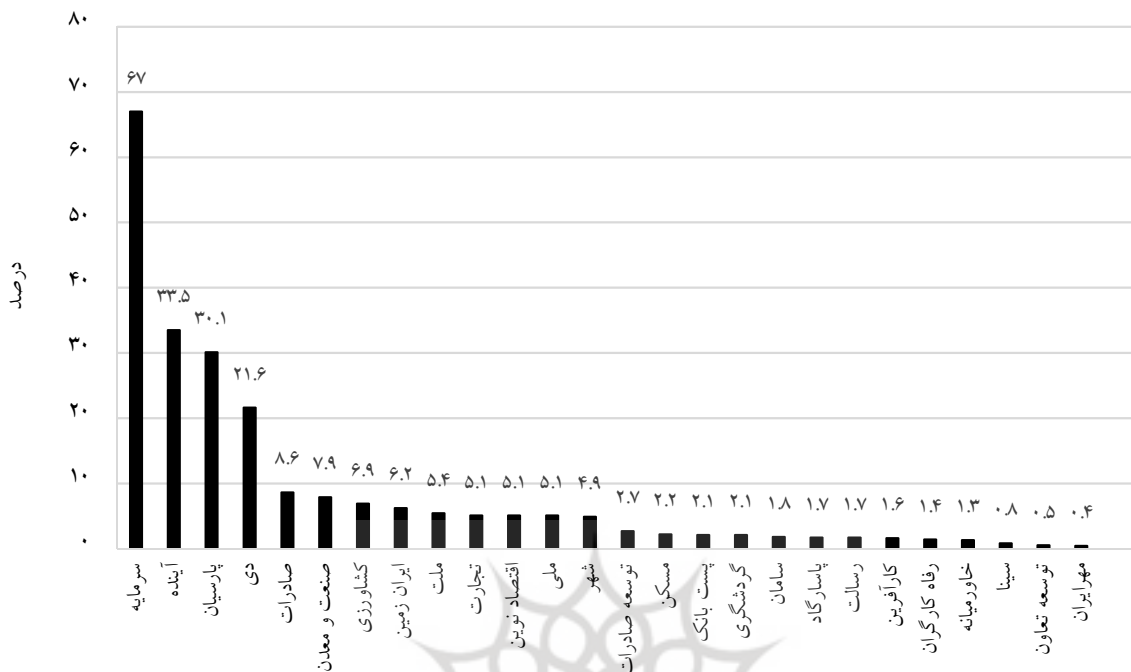
۳-۱- کیفیت دارایی (نسبت مطالبات غیرجاری)

بررسی نسبت مطالبات غیرجاری ملاحظه می‌شود که چهار بانک خصوصی سرمایه، آینده، پارسیان و دی در این زمینه بدترین عملکرد را داشته‌اند حال آنکه انتظار این بود که به دلیل الزام دولت به بانک‌های دولتی در پرداخت تسهیلات، بانک‌های دولتی در زمینه مطالبات غیرجاری، وضعیتی بدتر از بانک‌های خصوصی داشته باشند. افزون‌براین، بررسی‌ها نشان می‌دهد اغلب این تسهیلات کلان است که به منابع بانک بازنمی‌گردد و به سرفصل مطالبات غیرجاری افزوده می‌شود و تسهیلات خرد پرداختی به مردم عادی به‌طور معمول با کمترین تأخیر از زمان سررسید بازپرداخت می‌شود.

از دیگر شاخص‌هایی که در ارزیابی سلامت شبکه بانکی کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، شاخص کیفیت دارایی‌هاست و یکی از معیارهایی که در ارزیابی این شاخص استفاده می‌شود، نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات اعطایی بانک‌هاست. در واقع، مشکل مطالبات غیرجاری از مشکلات اساسی امروز بانک‌های کشور است؛ به‌طوری‌که وجود مطالبات غیرجاری در سال‌های اخیر باعث بلوکه شدن بخش مهمی از منابع بانک‌ها شده است که می‌توانست در اختیار بخش تولیدی قرار گیرد. این موضوع سلامت شبکه بانکی کشور را به خطر انداخته است. با

نمودار ۱- نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌های خصوصی

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۴۰۲

هرچقدر نسبت نقدینگی بانک کمتر باشد، بانک از دارایی نقد کمتری برخوردار است. از این رو قابلیت انعطاف‌پذیری در تأمین منابع لازم و بهنگام کاهش خواهد یافت. به همین نسبت، ریسک نقدینگی بانک در مواجهه با زیان بالاتر خواهد رفت. بانک‌های خصوصی کشور در حال حاضر از نسبت نقدینگی پایینی برخوردار هستند، نیاز است که برای اصلاح نظام بانکی، محدودیت‌هایی برای بانک‌های نامناسب توسط بانک مرکزی اعمال شود.

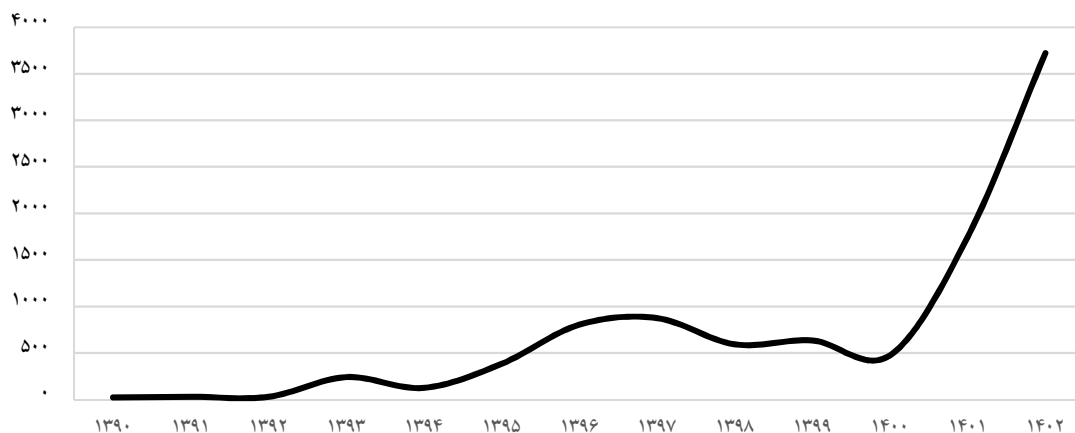
هرچه نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات اعطایی بانک‌ها بیشتر باشد، اثر منفی بیشتری بر سودآوری و توان بانک در ارائه تسهیلات و درنهایت، ورشکستگی بانک خواهد گذاشت. در واقع، این موضوع نشان‌دهنده زنگ خطر در سیستم بانکی است و نیاز به نظارت و مداخله بانک مرکزی دارد.

۱-۴- نسبت نقدینگی

در حال حاضر یکی از چالش‌های سیستم بانکی کشور، افزایش نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌هاست که منجر به افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و در نتیجه، افزایش ریسک نقدینگی بانک‌ها شده است. همان‌طور که در نمودار شماره ۲ ملاحظه می‌شود، بانک‌های خصوصی برای استمرار فعالیت‌های خود در سال‌های اخیر استقراض خود از بانک مرکزی را افزایش داده‌اند.

نمودار ۲- بدهی بانک‌های خصوصی به بانک مرکزی (هزار میلیارد ریال)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲

به‌طوری‌که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌شود، سهم عمده بدهی‌های نظام بانکی به بانک مرکزی در سال ۱۴۰۲، مربوط به بانک‌های خصوصی است.

جدول ۳- سهم بدهی بانک‌ها از کل بدهی بانکی به بانک مرکزی (درصد)

سال	بانک‌های تخصصی	بانک‌های تجاری	بانک‌های خصوصی
۱۴۰۲	۲۱/۱	۳۰/۵	۴۸/۲

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳

شواهد موجود درباره نسبت نقدینگی بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده در سال ۱۴۰۲ نیز حاکی است که بانک‌های کارآفرین و پاسارگاد بالاترین نسبت نقدینگی را در میان دیگر بانک‌ها و بانک‌های آینده، سرمایه و دی و مؤسسه اعتباری ملل کمترین نسبت نقدینگی را داشته‌اند. با توجه به شواهد موجود، هرچقدر نسبت نقدینگی بانک کمتر باشد، بانک از دارایی نقد کمتری برخوردار است. ازاین‌رو قابلیت انعطاف‌پذیری در تأمین منابع لازم و بهنگام کاهش خواهد یافت. به همین نسبت، ریسک نقدینگی بانک در مواجهه با زیان بالاتر خواهد رفت. بنابراین، با توجه

به اینکه بانک‌های خصوصی کشور در حال حاضر از نسبت نقدینگی پایینی برخوردار هستند، نیاز است که برای اصلاح نظام بانکی، محدودیت‌هایی برای بانک‌های نامناسب توسط بانک مرکزی اعمال شود.

سیستم بانکی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد در هر کشوری به شمار می‌آید که توانایی این را دارد که با مدیریت مناسب منابع و مصارف خود، زمینه‌های رشد اقتصادی را فراهم آورد.

جدول ۴- نسبت نقدینگی بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده در سال ۱۴۰۲

رتبه بانک	نسبت نقدینگی	نام بانک
۱	۰/۲۹	کارآفرین
۲	۰/۲۷	پاسارگاد
۳	۰/۱۹	سامان
۴	۰/۰۹	خاورمیانه
۵	۰/۰۸	صادرات
۶	۰/۰۷	رسالت
۷	۰/۰۶	سینا
۸	۰/۰۴	ملت
۸	۰/۰۶	پارسیان
۸	۰/۰۴	اقتصاد نوین
۸	۰/۰۴	تجارت
۹	۰/۰۳	شهر
۱۰	۰/۰۲	گردشگری
۱۱	۰/۰۱	رفاه کارگران
۱۱	۰/۰۱	دی
۱۱	۰/۰۱	سرمایه
۱۲	۰	مؤسسه اعتباری ملل
۱۲	۰	آینده (سال ۱۳۹۹)

مأخذ: سازمان بورس و اوراق بهادار، ۱۴۰۲.

دارد. بی‌تردید نظام بانکی سالم هنگامی محقق می‌شود که تک‌تک نهادهای مالی فعال در بازار پول کشور سالم و از شاخص‌های مالی مناسب به‌ویژه سرمایه کافی (نسبت مناسب کفایت سرمایه)، سودآوری و مدیریت ریسک قوی برخوردار باشند. در این زمینه، مهم‌ترین وظیفه بانک مرکزی نظارت عالی بر وضعیت مالی و عملیاتی بانک‌هاست. بانک مرکزی باید از طریق شناسایی نقاط آسیب‌پذیر بانکی و طراحی سازوکارهای نظارتی با استفاده از شاخص‌های مناسب به‌گونه‌ای عمل کند که از تخلفات احتمالی توسط بانک‌ها در انجام دادن تعهدات پیشگیری و با آن‌ها برخورد کند. ازاین‌رو

۲- نقش نظارت بانک مرکزی بر حفظ سلامت بانک‌های بورسی

در سالیان گذشته تحولات بسیاری در اقتصاد و بازار سرمایه کشور ازجمله خصوصی‌سازی بانک‌ها، ورود بانک‌ها به بورس و واگذاری سهام عدالت رخ داده است. با توجه به نقش بانک‌ها در تأمین مالی واحدهای اقتصادی، بانک‌های واردشده به بازار سرمایه نیازمند سیستم نظارتی قوی از سوی بانک مرکزی هستند. همچنین، بند ۱۹ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به «شفاف‌سازی اقتصاد، سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، ارزی، تجاری و...» اشاره

مالی این نهادها، ریسک خرید سهام نمادهای بانکی را افزایش می‌دهد. بنابراین، تحت نظارت بانک مرکزی، بانک‌ها باید با حداکثر شفافیت وارد بورس شوند؛ زیرا در غیر این صورت پیامدهای سنگینی بر بازار سرمایه تحمیل خواهد شد.

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

با توجه به شواهد موجود در ارزیابی سلامت بانکی بانک‌های پذیرفته‌شده در بازار سرمایه، ملاحظه می‌شود که عمده مشکل بانک‌ها مربوط به ساختار مالی، ترازنامه و کفایت سرمایه است؛ به‌طوری که بر اساس مطالعات صورت‌گرفته، بانک‌ها تحت تأثیر عواملی مانند پایین بودن نسبت کفایت سرمایه، نامطلوب بودن شاخص کیفیت دارایی‌ها (بالا بودن نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات) و نیز کاهش بازده دارایی و سرمایه به‌عنوان شاخص سودآوری و پایین بودن نسبت نقدینگی هستند. از سویی شواهد موجود نشان می‌دهد که در حال حاضر پایین بودن رتبه بانک‌ها از نظر شاخص سلامت بانکی به تضعیف رشد اقتصادی دامن زده است. در واقع، می‌توان گفت بخش شایان توجه این مشکلات ناشی از ورود بانک‌ها به بنگاه‌داری و تملک سهام شرکت‌هاست؛ زیرا در اقتصاد ایران بانک‌ها با توجه به اینکه عمده منابع بخش غیردولتی را در اختیار دارند، می‌توانند در شرایط تورمی با توجه به اینکه بخش تولید در برابر تورم از شانس کمتری برخوردار است، در دیگر بازارها به‌خصوص بازار ارزهای خارجی، طلا و سکه، خودرو، املاک و... برای

بانک مرکزی به‌عنوان نهاد ناظر بر عملکرد بانک‌ها نیازمند رتبه‌بندی مداوم بانک‌ها در بازار سرمایه است و باید الگوهای نظارتی را برای گروه‌های بانکی سالم و ناسالم متناسب با هر بانک طراحی و با توجه به اهداف اولیه و ثانویه، بانک‌ها را رتبه‌بندی کند (احمدیان، ۱۳۹۵).

در واقع، شناسایی بانک‌های سالم و ناسالم و ارائه امتیازهای عملیاتی خاص به بانک‌های سالم و محدود کردن برخی عملیات بانک‌های ناسالم می‌تواند از دلایل رتبه‌بندی بانک‌ها در نظارت بانک مرکزی باشد. از این رو ۱- بانک مرکزی باید فعالیت بانک‌های ناسالم را که به لحاظ شاخص سلامت بانکی در رتبه پایینی قرار دارند تا زمان بهبود عملکرد این دسته از بانک‌ها در بورس محدود کند. ۲. از نگاه و برخورد یکسان با بانک‌هایی که دارای درجات متفاوت رتبه‌بندی هستند، جلوگیری شود. ۳. بانک‌هایی که از رتبه‌بندی پایین‌تری برخوردار هستند، باید شفافیت و افشای اطلاعات بیشتری نسبت به دیگر بانک‌ها داشته باشند. بر این اساس، افزایش نقش نظارت بانک مرکزی بر بانک‌ها به شفافیت و شناسایی ضعف بانک‌ها کمک خواهد کرد. در واقع، رتبه‌بندی بانک‌ها باعث می‌شود بانک‌هایی که عملکرد مناسب‌تری دارند، در جایگاه مناسب‌تری در نظام ارزیابی قرار بگیرند و مردم با استفاده از این اطلاعات با اطمینان بیشتری در بازار سرمایه فعالیت کنند، اما هنگامی که صورت‌های مالی بانک‌ها از شفافیت بالایی برخوردار نباشد، مشکلات صنعت بانکداری همچنان ادامه خواهد داشت؛ زیرا فقدان شفافیت در صورت‌های

توان رقابت‌پذیری سرمایه‌گذاران و بنگاه‌های تولیدی را در بخش‌هایی که بانک‌ها به آن ورود کرده‌اند، به شدت کاهش داده یا حتی آن‌ها را به تدریج از بازار حذف کرده است.

همچنین، بنگاهداری بانک‌ها افزون‌بر پیامدهای اقتصادی، پیامدهای اجتماعی از جمله از بین بردن فضای رقابتی، فساد و کاهش اعتماد عمومی به سیستم بانکی را در پی داشته است.

بانک سرمایه با منفی ۳۲۸ درصد، بانک دی با منفی ۵۳ درصد، مؤسسه مالی و اعتباری ملل و بانک شهر با منفی ۶ درصد و بانک پارسیان با منفی ۳ درصد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دارای نسبت کفایت سرمایه منفی هستند که نشان می‌دهد دارای چالش‌ها و مشکلات ساختاری هستند که در صورت بروز بحران بانکی می‌تواند خطرآفرین باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

با تصویب قانون ضوابط پذیرش سهام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در سازمان بورس در ۶ خرداد سال ۱۳۸۱، عرضه سهام بانک‌ها به بازار سرمایه با واگذاری بانک ملت به‌عنوان نخستین بانک دولتی در پایان سال ۱۳۸۷ آغاز شد؛ به‌طوری‌که به‌غیراز دو بانک دولتی ملی و سپه و بانک تخصصی مسکن، دیگر بانک‌ها در سال‌های اخیر وارد بورس شده‌اند و

پوشش سرمایه خود در برابر کاهش ارزش پول ملی فعالیت کنند.

این‌گونه فعالیت‌ها برای بانک‌ها که در حال حاضر بنگاه اقتصادی هستند، می‌تواند سودآور باشد، اما برای اقتصاد این‌طور نیست؛ زیرا آن‌ها سمت راست ترازنامه خود را به سمت دارایی‌های منجمد می‌برند و برای بازپرداخت سود سپرده‌های بخش غیردولتی، دوباره سپرده با نرخ‌های بالاتری را می‌پذیرند که این موضوع، خلق نقدینگی در اقتصاد و افزایش هزینه‌های تولید را در پی خواهد داشت و بانک‌ها از نقش واسطه‌گری وجوه دور می‌مانند. در ادامه، به برخی آسیب‌های اقتصادی ناشی از بنگاهداری بانک‌ها اشاره می‌شود.

- تشدید وضعیت رکود تورمی

شواهد تجربی موجود نشان می‌دهد که اختصاص منابع مالی توسط بانک‌ها به شرکت‌های وابسته و زیرمجموعه خود موجب عدم دسترسی بنگاه‌های اقتصادی به منابع مالی شده که به تبع آن، به دلیل بالا بودن هزینه‌های تولید و ناتوانی بنگاه‌ها در تأمین مالی، قیمت تمام‌شده کالاها و خدمات افزایش یافته است. از سویی تعطیلی برخی صنایع تولیدی به دلیل کمبود منابع، شرایط نامطلوب موجود را تشدید کرده است.

- آسیب به فضای رقابتی لازم برای رشد بنگاه‌های اقتصادی

ورود بانک‌ها به بنگاهداری و تزریق منابع مالی به شرکت‌های زیرمجموعه خود، افزون‌بر اختصاص نیافتن منابع مالی به بنگاه‌های تولیدی و مولد کشور،

حسابرسی، سازمان امور مالیاتی و وزارت امور اقتصادی و دارایی باید بسترهای لازم را برای انطباق عملیات بانکی با مقررات نظارتی بال ۳ فراهم آورند و سخت‌گیری‌های جدی بر عملکرد بانک‌ها داشته باشند.

- **لزوم تفاوت میان بانک‌های بورسی و غیربورسی:** شفافیت باید سطح‌بندی شود و میان بانک‌هایی که وارد بورس شده‌اند و بانک‌های غیربورسی تفاوت قائل شد. برخی بانک‌ها به دلیل اینکه بورسی هستند، باید شفافیت و افشای اطلاعات بیشتری نسبت به دیگر بانک‌ها داشته باشند.

- **ضرورت خروج بانک‌های بازار سرمایه از بنگاه‌داری:** وجود بنگاه‌ها در ترازنامه بانک‌ها باعث عدم انطباق ساختار سرمایه با مقررات نظارتی بال شده است. ازاین‌رو استفاده از ظرفیت‌های بازار سرمایه با مدیریت کارا می‌تواند راهکار مناسبی باشد. در واقع، اگر بتوان دارایی‌های منجمد را در قالب عرضه‌های اولیه یا فروش بلوکی سهام در شرایطی که منابع آزاد شده را به سمت بازار سرمایه هدایت کرد، بسیار مفید است.

- **تقویت نظارت بانکی به منظور شناسایی و برخورد با مشکلات احتمالی:** باید یک نهاد ناظر پولی در بازار سرمایه ایجاد شود که با نظارت دقیق و شفاف بر وضعیت ترازنامه بانک‌ها و الزامات مربوط به افشاسازی اطلاعات بانکی همراه با جریمه سنگین در صورت رعایت نشدن آن‌ها، زمینه لازم را برای جلوگیری از فعالیت بانک‌ها در بازار سرمایه فراهم آورد.

حجم زیادی از سهام خود را در بازار بورس عرضه کردند. ازاین‌رو برای ارزیابی نقش نظارت بانکی مرکزی بر سلامت سیستم بانک‌هایی که در بورس پذیرفته شده‌اند، با استفاده از شاخص کم‌لر، معیارهای سودآوری، کفایت سرمایه و دارایی بانک‌های خصوصی و خصوصی‌شده در مطالعه حاضر مورد ارزیابی قرار گرفته است. بررسی‌های انجام‌شده حاکی است که بانک‌ها از نظر شاخص سلامت بانکی با وضعیت نامطلوبی مواجه هستند؛ به‌طوری‌که تحت تأثیر عواملی مانند پایین بودن نسبت کفایت سرمایه، نامطلوب بودن شاخص کیفیت دارایی‌ها و نیز کاهش بازده دارایی و سرمایه به‌عنوان شاخص سودآوری و پایین بودن نسبت نقدینگی، رتبه پایینی را به خود اختصاص داده‌اند. برای مثال، بانک‌های دی، سرمایه و آینده هیچ‌یک از معیارهای شاخص سلامت بانکی را در سال ۱۴۰۲ تأمین نکرده‌اند. بانک مرکزی به‌عنوان نهاد ناظر شبکه بانکی کشور نه تنها ابزار قانونی و جدیت کافی را برای اعمال قوانین در بهبود وضعیت سلامت بانکی و به‌خصوص بانک‌های پذیرفته‌شده در بازار سرمایه ندارد، بلکه حتی مشاهد می‌شود که در مواردی آگاهانه از تخلفات چشم‌پوشی کرده است. ازاین‌رو پیشنهادهایی به‌صورت زیر ارائه می‌شود.

- **فراهم کردن زیرساخت‌ها و بسترهای لازم برای انطباق عملیات بانکی با مقررات بال:** ضعف ساختاری نظام بانکداری باعث عدم شفافیت صورت‌های مالی بانک‌ها شده است. ازاین‌رو نهادهای نظارتی مانند بانک مرکزی، سازمان

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳).

<https://www.cbi.ir>

- سازمان بورس و اوراق بهادار (۱۴۰۲). صورت‌های

مالی بانک‌ها. ایران، تهران: سازمان بورس و اوراق

بهادار. دسترسی در: <https://www.codal.ir>

- مهرآرا، محسن؛ و مهران‌فر، مهدی (۱۳۹۲).

عملکرد بانکی و عوامل کلان اقتصادی در مدیریت

ریسک. مدل‌سازی اقتصادی، ۷ (۱)، ۲۱-۳۷.

- اعتبارسنجی مدیران بانکی: در حال حاضر عدم

دسترسی به شاخص‌هایی مانند اطلاعات شفاف و

کافی از سلامت مدیریت بانکی منجر به تخلفات و

فساد اداری شده است. ازاین‌رو بانک مرکزی باید با

ایجاد سیستم اعتبارسنجی مناسب، سلامت مدیران

بانکی را مورد ارزیابی قرار دهد.

- بهبود وضعیت کفایت سرمایه بانک‌ها: در شرایط

کنونی کشور کاهش اعتبارات اعطایی منجر به کاهش

تأمین مالی تولید و در نتیجه، کاهش رشد اقتصادی

شده است. در این شرایط، کاهش اعتبارات اعطایی

پیشنهاد نمی‌شود، بلکه با توجه به اینکه کیفیت دارایی

در بانک‌ها پایین است، با افزایش سرمایه بانک‌ها،

نسبت کفایت سرمایه آن‌ها بهبود می‌یابد و با افزایش

این نسبت، توان وام‌دهی و ارائه تسهیلات به مشتریان

در بانک افزایش می‌یابد.

- بهبود سودآوری بانک‌ها و مدیریت ریسک: با

توجه به وجود ریسک‌های متفاوت (عملیاتی،

اعتباری و بازار) و نیز مباحث مربوط به سودآوری

بانک، بانک‌ها در مدیریت نقدینگی با نوعی

نااطمینانی در انتخاب راهبرد بهینه مواجه می‌شوند.

ضروری است در فرایند مدیریت نقدینگی به کنترل

ریسک‌های مختلف و سودآوری بانک نیز توجه شود.

منابع

- احمدیان، اعظم (۱۳۹۵). مدل‌سازی شوک مصارف

در چهارچوب مدل تعادل عمومی پویای تصادفی

برای ایران. مدیریت داری و تأمین مالی، ۴ (۳)، ۹۱-

doi: 10.22108/amf.2016.20649 ۱۰۸

